

AVATARA: AMI A BIBLIÁBÓL KIMARADT

© dr. Szalai András, Apológia Kutatóközpont, www.apologia.hu (v.5. 2016.03.09.)

„Hiába olvasta valaki a Bibliát, hiába járt hittanórára, hiába jár misére, hiába vallja magát hívőnek, és jár akár minden nap templomba, Jézus Krisztus tanaiból – ezt így, sajnos, ki kell mondjam – az égadta világon semmi fogalma nincsen. Nem csak a hívőknek, de a papoknak sem, nem csak a papoknak, de a professzori végzettséggel rendelkező teológusoknak sem...” (*Avatara*)

YouTube feltöltés: 2011 november 23. Cím: Ami a Bibliából kimaradt. Időtartam: 125 perc. Előadó: „Avatara” (Bácsfi Diána). Megtekintések száma 2014-05-27-ig: több mint 90.000. Hivatkozás módja az elhangzottakra: perc-szám kapcsos zárójelben, pl. [20”].

1. Avatara

Az „Avatara” művésznév. A szanszkrit *avatár* szó jelentése „alászállás”, és a hindu hagyományban Visnu állati, félembéri vagy emberszerű alakokban való földi megjelenéseit nevezték így. Az előadó igazi neve Bácsfi (újabban: Eröss) Diána. A személy(iség)e iránt érdeklődőnek leginkább a vele készült dokumentumfilm ajánlható a figyelmébe (TV2 Mokka, 2007.04.26.). A hungarista mozgalmárból azonban gnosztikus vallástudós lett, internetre feltöltött előadásában már szinte minden népszerű „ezoterikus” témáról tanít.

A továbbiakban azonban nem is a hölgyről lesz szó, mert ő még változhat, hanem egy „Avatara” előadásról, ami azonban már belépett az internetes öröklétbe. Ebben a történelmi kereszténységről egyoldalúan negatív képet fest, egyházatyákat és egyetemes zsinatokat vádol szentírások meghamisításával, sőt, megsemmisítésével. Bár elvileg nem kíván téríteni, világos, hogy *ha* az általa rekonstruált „eredeti” kereszténység lenne az igazi, akkor minden kereszténynek ki kellene lépnie egyházából, és el kellene fogadnia az Avatara felkínált identitást: az „ezoterikus kereszténység”-et.

Itt és most nincs jelentősége annak, hogy Avatara és a többi mai „ezoterikus” tanító miben véli felfedezni az „eredeti” kereszténységet. Az előadással csak a hallgatóság érdekében és a módszertani tanulságok miatt érdemes foglalkozni, azzal, *ahogyan* „kidolgozza” üzenetét. Elképzeléseit ugyanis *tudós vallástörténész*ként adja elő, miközben kijelentései tele vannak *tárgyi tévedésekkel és kitalációkkal*, amit valódi tudós nem engedhet meg magának.

1.1. Avatara szakmai tekintélyigénye

Avatara szerint „...ez az előadás nyilvánvalóan az én személyemből adódóan világnézetileg, úgymond, semleges, tehát ez nem hittérítés, vagy nem teológia óra”, ő inkább mint „a tudós” és „vallástörténész” áll hallgatói előtt [3”], aki állítólag „teológus kongresszusokon” gyakran folytat vitát teológusokkal [8”].

Előadásai során nem egyszer hivatkozik szakmai képzettségre, miszerint ő tudós, vallástörténész, régész, egyiptológus, mitológus vagy filozófus. Az internetes forrásokból azonban nem világos, hogy végül is melyik szakot végezte el.

Az akadémiai világban eleve ritka az ilyen sokszoros szakmai identitás, különösen a harmincas éveikben járók között. Más csak a PhD, jelentős kutatói, oktatói munkásság és publikációk sora *után* meri magáról elmondani, hogy egy, esetleg néhány (rokon vagy távoli) szakterületen otthon van.

Az érvek szempontjából megjegyzendő, hogy *önmagában* nem lehet túlzott jelentőséget tulajdonítani sem az egyetemi diplomának (középiskolában lehet vele tanítani), sem a doktori fokozatnak (a tudományos kutatásra való alkalmasságot bizonyítja, és a felsőoktatásban lehet vele tanítani). A képzettség *önmagában* nem kényszerítő erejű, inkább jelent *lehetőséget* az ismeretek megszerzésére és feldolgozásának megtanulására, illetve *elvárást* az ismeretek szakszerű és megbízható átadásának képességét illetően. A személyes faktorok ugyanis mind-ezt éppúgy erősíthetik, mint ahogy gyengíthetik.

Egy kijelentésnek akkor van súlya *önmagában* (akárki mondja), ha

- a mögötte álló *adatok* valóságosak, legalábbis megfelelnek jelenlegi ismereteinknek,
- és az *érveknek* logikai valószínűsége vagy kényszerítő ereje van.

A tudományos képzettségre azonban éppen azért van szükség, hogy a fenti feltételek teljesülhessenek. Hogy tisztában legyünk vele:

- létezik *szakmai módszertan* (a kijelentéseket meg is kell alapozni, még-hozzá mások számára is ellenőrizhetően), és
- létezik *szakmai konszenzus* (a nemzetközi és hazai kutatás eredményeit, a többségi véleményt nem lehet figyelmen kívül hagyni).

1.2. Avatara világnézeti identitása

Az előadás folyamán a „tudós” imázsa mellett fokozatosan körvonalazódik Avatara világnézeti-vallási identitása: „istenhívó” [3], „keresztény” [8], „ezoterikus keresztény” [32], de leginkább „gnosztikus és vallástörténész” [1.50].

„Büszkén vallom magamról, hogy mágiát tanítok, misztikát tanítok, varázsolok, konyítok nemcsak a fénygyógyászathoz, hanem más irányzatokhoz is, dolgozom energiákkal – Krisztus-hívóként.” [32]

Hallgatóságát is arra bátorítja, hogy nyugodtan tartsa magát ezoterikusnak és kereszténynek, a kettő nem áll egymással szemben, nem kell választaniuk, mert tulajdonképpen ők az „igazi” keresztények.

2. Egyházkritikája

A felvétel feltöltője alcímet is adott az előadásnak: *Szegény keresztények :P* Valóban, az előadás bevezetőjében elhangzik, hogy a hívők, papok és teológusok hite „hiábavaló”, mert „fogalmuk sincs” Jézus eredeti tanításairól [6-7”].

2.1. Kereszténységkép és egyháztörténet

Avatara többször is elismerően nyilatkozik hallgatóságáról. Szerinte például [10-14”] Magyarországon nincs nagy különbség értelmiségi és nem értelmiségi között, magyar hallgatósága általános műveltsége – bele értve a kereszténységről alkotott képet is – magasabb szintű a nyugatiakénál. Túl azon, hogy esetleg jártak hittanra vagy voltak templomi esküvőn, „tudnak dolgokat az egyházzól”, értsd: az erőszakos térítésről, inkvizícióról, boszorkányégetésekről, az indiánok kiirtásáról és más bűnökről. A spirituális embereknek „teljesen jogosan negatív képe van az egyházzól”. Avatara is *csak a rossz* dolgokat képes sorolni, és a történelmi kereszténységet *azonosítja* a vallási közösség egyes vezetőinek és tagjainak tetteivel.

- Először is azonban, a vallásokat azonban legjobb eszméik, és *nem legrosszabb követőik* alapján kell értékelni.
- Másodsor, nem létezik ma olyan keresztény, aki az *Újszövetséggel* összeegyeztethetőnek tartaná a „keresztes” hadjáratokat, a „szent” inkvizíciót és hasonló szörnyűségeket.

Egy vallástörténésznek pedig eleve tudnia kellene, hogy

- az ilyen torz jelenségek mögött mindig összetett társadalmi folyamatok állnak, és nem lehet őket *csakán a vallási faktorra redukálni*,
- a vallások pozitív társadalmi értékét nem lehet tagadni pusztán azért, mert egyes eszméik társadalmi krízishelyzetekben jól *felhasználhatók nem vallási* (politikai, gazdasági, etnikai, egyéni) *célok érdekében*.

„Mi történt az egyházzal?” [17-20”] Avatara szerint „Az egyház egészen addig biztos lehetett a hatalmában, amíg kizárólag a kanonizált Biblia ... lehetett az emberek kezében ... A *hard-core* részeket, tehát Jézus tanításainak a nagy részét elrejtették. Ez annyit jelent, hogy a kéziratokat – nem azt jelenti, hogy a pápa bedugta a fiókjába – hanem azt jelenti, hogy néhányat vagy a Vatikán őrzött archívumban, de a kéziratok többségét megsemmisítették. Nem most, olyan ... Krisztus után 350 és 480 között zajlott ezeknek a szentiratoknak a megsemmisítése.” És bár „az egyház” abban reménykedett, hogy többé nem olvassa őket senki, Jézus „eredeti tanításai” fennmaradtak, és a 20. században véletlen régészeti felfedezések révén előkerültek (ld. Tractatus Tripartitus).

2.2. Milyen kérdéseket vet fel?

Avatara az előadás első öt percében drámai kérdéseket fogalmaz meg, amelyekre később még drámaibb válaszokat ad:

- Mi volt Jézus Krisztus eredeti tanítása, ami nem szerepel a Bibliában?
- Miért tették ezt Jézus tanításaival? Miért kellett a Bibliát egyáltalán megváltoztatni? Miért kellett Jézus tanítását kétfelé osztani, nyilvános és elrejtendő, titkos (apokrif) részekre?
- Kik cenzúrázták Jézus szavait? Ki az, aki halandó ember létére vette magának a bátorságot vagy szemtelenséget, hogy ilyesmit tegyen?
- Miért cenzúrázták Jézus szavait? Miért dugtak el mondatokat, egész beszédeket, egész szentírásokat a Jézusi tanításokból? Milyen érdekük fűződött ehhez az egyházatyáknak?

Avatara szerint Jézus tanításait „az egyházatyák”, illetve konkrétan a nikaiai és a khalkédóni zsinatok „cenzúrázták”:

- először *kettéválasztották* Jézus tanítását engedélyezett (kanonikus) és titkos (apokrif) tanokra, majd
- ez utóbbiakat *betiltották és megsemmisítették* „350 és 480 között” [19].

2.3. Kettéválasztották? Eltitkolták?

Ami a jézusi tanok és a szentírások *kettéválasztását* és döntő részének (!) *eltitkolását* illeti, Avatara

- egyrészt általában „az egyházatyákról” beszél, nevek és idézet nélkül, illetve „zsinati határozatokról”, anélkül, hogy azok valódi szövegét idézné
- másrészt fejtegetései a „kanonikus” és az „apokrif” fogalmának *félreértésére* épülnek.

Avatara számára ugyanis a „kanonikus” az Egyház által *engedélyezett* szöveg, az „apokrif” pedig *az Egyház által* elrejtett, eltitkolt szentírás [35-36].

Kanonikus

A görög *kanón* jelentése azonban „mérték” (és nem „engedély”), a kanonikus jelző pedig a „mértékadó” (és nem „engedélyezett”), azaz istentiszteleten felolvasható, a hit és a hitélet számára mértékadó szövegekre vonatkozik.

Hogy mi *lehetett* kanonikus, azt az apostoli és egyházatyák objektív szempontok alapján döntötték el. Ha valaki addig ismeretlen, de Jézusra vagy apostolaira hivatkozó szöveggel állt elő, az alábbi három kritérium közül rendszerint egy is elég volt nekik a döntéshez:

- *Szerzője* apostol vagy közvetlen tanítványa (1. századi)? (apostolicitás)
- *Tartalma* megfelel a hit szabályának? (kanonicitás) – ld. alább!

- *Közismert-e a kezdetek óta az egyházban?* (katolicitás)

Hogy mi volt *kanonikus* az óegyházban, az is tudható. Például Euszébiosz (*Egyháztörténet*, III.25) 312 körül, a zsinatok előtt az alábbi kategóriákról ír:

- „közösen vallottak” (*homologumena*), az egyházban soha sehol nem vitatott iratok: Mt, Mk, Lk, Jn, ApCsel, Pál levelei, Zsid, 1Pt, 1Jn, Jel
- „vitatottak” (*antilegomena*), az egyházban egyesek által vitatott, de a többség által elismert iratok: Jak, 2Pt, 2-3Jn, Júd
- „hamisak” (*notha*): az egyházban keletkezett, de valójában nem az apostolok által írt *Didakhé*, Hermász: *Pásztor*, Barnabás levele, Pál cselekedetei, Péter jelenései, Jel (egyesek ui. elvetik)
- „istentelenek” (*düsszebé*), iratok, amelyeket „az eretnekek az apostolok neve alatt terjesztenek”, „eretnek férfiak tévedései, amiket úgy találtak ki”; „ezeknek egyikét sem méltatta soha említésre egyetlen olyan egyházi férfi sem, aki részt vett az apostoli utódlásban”, ezért ezeket „mint helyteleneket és félrevezetőket el kell vetnünk”.

Az „egyházi utódlás”, amire Euszébiosz utal, az apostoloktól származó gyakorlat. Az apostolok ugyanis nem csak a szentírásokat hagyták maguk után, hanem azok *értelmezési vezérfonalát*, „a hit szabályát” is „átadták” az általuk alapított közösségek következő vezetőinek, a püspököknek. Az egyház pedig városonként *nyilvánartotta* a hit szabályához hű püspökök nemzedékeit, akárcsak az attól eltérőket. A hit szabálya az a *szóbeli* hagyomány volt, amely a teljes Újszövetség megírása előtt is *a norma* volt (ld. Júd 3, Ef 4:5, Róm 12:6), és amely *az Üdvözítő lényéről, az üdvösség útjáról és a szentségekről* szólt. A 2-3. századi hit szabálya és a helyi kereszteleési hitvallások kristályosodtak ki – az eretnekekre való szükséges reakció során – a 4-5. századi egyetemes zsinatok hitvallásaiban.

Apokrif

A görög *apokrüphosz* szó jelentése „elrejtett, titkolt”, de az apostoli- és egyházatyák sosem használták a szót *általuk* elrejtett vagy eltitkolt, szövegekre, hanem csak *az eretnekek által* titkosnak tartott, rejtett értelmű szövegekre.

Az apokrif irodalom *sosem volt az Újszövetség része*, így „kivágni” sem lehetett. Nem ismeretes, hogy gnosztikus iratot belekötöttek volna egy újszövetségi kódexbe, vagy hogy gnosztikus kódex tartalmazott volna újszövetségi iratot. Ennek az oka pedig egyszerűen az, hogy *sem az Egyház, sem a gnosztikusok* nem akarták, hogy a másik fél iratai bekerüljenek a saját gyűjteményükbe.

Az Egyház szentírásai az elitista gnosztikusok számára maximum belépő szintű, a tömegeknek való szövegek voltak. Miért akarták volna, hogy az ő magasabb rendű igazságokat tartalmazó, kódolt, kívülállók számára eleve érthetetlen, csak kiválasztottaknak való irataik az Egyház gyűjteményében is szerepeljenek? Egész identitásuk a saját szellemi felsőbbrendűségükbe vetett hitükre épült.

Ajánlott irodalom

- Balla Péter: *Az újszövetségi iratok története* (Károli Egyetemei Kiadó, 2008)
- Euszebiosz: *Egyháztörténet – Ókeresztény írók 4* (Szent István Társulat, 1983)
- Györkösy-Kapitánffy-Tegyey: *Ógörög-magyar nagyszótár* (Akadémiai, 1990)
- Metzger, Bruce: *The Canon of the New Testament – Its Origin, Development and Significance* (Oxford University Press, 1997)

2.4. Meghamisították? Megsemmisítették?

Ami szentírások zsinati rendelettel történő *meghamisításának* és „350 és 480 közötti” *megsemmisítésének* vádját [19”] illeti, a 4-5. sz-i egyetemes zsinatok jegyzőkönyvei fennmaradtak, ezek szerint pedig ezek a zsinatok *nem foglalkoztak a Bibliával*. Sem az Avatara által hivatkozott 325-ös nikaiai (amit tévesen 354-re datál), sem a 451-es khalkédóni zsinat, amelynek állítólagos tanairól egész kitaláció-sorozatot közöl. Erről pedig mindenki maga is meggyőződhet például az egyetemes és nyugati zsinati hitvallások, határozatok 1500 oldalas, teljes, magyar nyelvű gyűjteményéből (Denzinger 2004).

Ajánlott irodalom

- Chadwick, Henry: *A korai egyház* (Osiris, 2003)
- Denzinger, Heinrich – Hühnermann, Peter: *Hitvallások és az Egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai* (Örökmécs Kiadó – Szent István Társulat, 2004)
- Jedin, Huber: *A zsinatok története* (Ecclesia, 1998)

Az Újszövetség *valódi* története magyarul is megismerhető. A felvilágosodással kezdődő bibliai szövegkritikai kutatás ugyanis gyakorlatilag lezárult. Az ókori másolási hibákat a tudományos kutatás kiszűrte. A görög Újszövetség mai kiadásairól (NA28, GNT5) elmondható, hogy 99.9%-ban egyezik azzal, amit az 1. századi szerzők írhattak. És még a szkeptikusok is elismerik (pl. Bart Ehrman), hogy nincs olyan szövegvariáns, amelynek teológiai jelentősége lenne.

Ajánlott irodalom

- Balla Péter: *Az újszövetségi iratok története* (Károli Egyetemei Kiadó, 2008)
- Metzger, Bruce – Ehrman, Bart: *Az Újszövetség szövege – Hagyományozás, szövegromlás, helyreállítás* (Harmat, 2008)
- Metzger, Bruce: *A Textual Commentary on the Greek New Testament*, 2nd edition, (Deutsche Bibelgesellschaft, United Bible Societies, 1994)
- Miller, Stephen M. – Huber, Robert V.: *A Biblia története – A Biblia keletkezése és hatása* (Magyar Bibliatársulat, 2004)
- Wegner, Paul: *Textual Criticism of the Bible – Its History, Methods and Results* (IVP Academic, 2006)

Csak a *pogány rómaiak* igyekeztek megsemmisíteni a (kanonikus) keresztény szentírásokat, ezért az Egyházban az iratok átadása a hatóságoknak komoly bűnnek számított. A milánói ediktum előtti keresztényüldözésekben is sok irat megsemmisült, főleg az egyház keleti részében, ezért a nikaiai zsinat *után* (331

és 335 között) Constantinus állampénzen 50 teljes Bibliát rendelt az új fővárosi egyházközségek számára a kaiszareiai bibliagondozó műhelytől (Euszébiosz: *Vita Constantini* IV.36-37).

2.5. Tiltja a hitük?

Avatara azt is állítja [8"], hogy a papok és a teológiai professzorok vagy nem is tudnak az általa forrásértékűnek tekintett *apokrif* szövegekről (különösen a *Tractatus Tripartitus*-ról, ld. alább), vagy nem tekintik hitelesnek, mert „a világnézetük tiltja, hogy a titkos szövegeket akár elolvassák”. [7"]

Ezzel szemben tény, hogy az apokrifek tanulmányozása a hazai *teológiai képzés* része (MA szinten is, nem csak a doktori iskolákban), az ún. újszövetségi apokrifek magyar nyelvű kiadásai kivétel nélkül hazai klasszika filológus és teológus professzorok *közös művei*.

Ajánlott irodalom

- Hubai Péter, Pröhle Károly, Rugási Gyula: *Jézus rejtett szavai* (Holnap, 1990)
- Adamik Tamás (szerk.): *Apokrif iratok* 1. Csodás evangéliumok, 2. Az apostolok csodálatos cselekedetei 3. Apokrif levelek 4. Apokalipszisek (Telosz, 1996-1999)

2.6. Bevezették...?

Avatara előadása a nikaiai és különösen a khalkédóni egyetemes zsinat tanítását igyekszik drámai módon kipellengérezni, hogy bemutassa „az eredeti” kereszténység” tudatos és teljes meghamisításának folyamatát.

Mivel gyakorlatilag *teljesen figyelmen kívül hagyja* a zsinatok előtti apostoli és egyházatyák tanításait, a zsinati jegyzőkönyveket és a dogmatörténetet, a *kitalációk* felsorolása helyett inkább a keresztény teológia valódi, bárki által megismerhető történetére szeretném újra felhívni a figyelmet.

Ajánlott irodalom

- McGrath, Alister E.: *Bevezetés a keresztény teológiába* (Osiris, 1995)
- Meyendorff, John: *A bizánci teológia* (Bizantinológiai Intézeti Alapítvány, 2006)
- Kelly, J. N. D.: *Early Christian Doctrines* (Harper, 1978)

3. A Tractatus Tripartitus

Az előadás elsősorban a *Tractatus Tripartitus* című, az egyiptomi Nag-Hammadi-nál talált gnosztikus szövegre épül. Avatara szerint „Jézus egy beszéde, ám titkos, tiltott” [8"], az „eredeti” tanítás, amely alapján számára a jelenlegi Biblia ember-tana és üdvtana teljesen figyelmen kívül hagyható.

Elképzelése szerint ugyanis „...ezek között a tekercsek között a Nag-Hammadi kódex anyagában főleg olyan iratok találhatóak, amelyeket az egyház már Krisztus

után 354-ben az úgynevezett nikaiai zsinaton szigorúan betiltott, és ugyanabban az évben megsemmisített. Tehát a betiltott és megsemmisített, veszélyes szövegek utolsó, feltehetőleg utolsó másolatát találta meg a kecskeőrző kisfiú...” [23-24”]. Miről is van szó? Mi az, amit *valóban* tudhatunk a leletekről?

Ajánlott irodalom

- Kákosy László: *Fény és káosz – a kopt gnosztikus kódexek* (Gondolat, 1984)
- Meyer, Marvin W. (ed): *The Nag-Hammadi Scriptures* (HarperOne, 2009)
- Robinson, James M. (ed.): *The Nag-Hammadi Library in English*, 3rd edition (Harper, 1990)
- ccdl.libraries.claremont.edu – Claremont College’s Digital Library, *Coptic Encyclopedia* (kereső címszavak: Gnosticism, Nag-Hammadi, Tripartite Tractate)

3.1. Nag-Hammadi

A felfedezés történetét, időpontját és a helyszínt több tudós is megpróbálta rekonstruálni a helyiek segítségével. Eszerint 1945 decemberében, Dél-Egyiptomban, Nag-Hammaditól pár kilométerre, valahol a Jabal at-Tarif hegyen, a közeli al-Qasr faluból három testvér (és néhány barátjuk) tevén elindult ásványi trágyát gyűjteni. Egy sziklaomladék alatt ásva egy nagy, kb. 60 cm-es agyagedényt találtak, amelynek a szája le volt pecsételve. Dzsinn vagy kincs helyett azonban csak régi könyvekre bukkantak.

A leletek kalandos útra keltek. Csak 1949-ben kerültek a kairói Kopt Múzeumba, állami tulajdonba pedig csak 1956-tól (kivéve az I. kódexet, amit Zürichből kellett visszavásárolni), így konzerválásuk is csak ezután kezdődhetett el. A leletek nincsenek kiállítható állapotban. Faximile kiadásuk 1972 és 1977 között jelent meg (Brill), teljes angol fordításuk csak 1977-ben. A legújabb leletekkel bővített, újrafordított nemzetközi kiadás 2009-ben jelent meg (HarperOne).

Eszerint az eredetileg 13 bőrkötésű papirusz kódex (jelenleg 11 kódex, 1130 teljes, 15 töredékes lap) 52 kopt nyelvű kéziratot tartalmaz, 46 önálló művet (ui. hatot két verzióban), amelyek közül 31 korábban teljesen ismeretlen volt. Nagyrészt hermetikus és különféle gnosztikus iskolákhoz tartozó szövegek, de Platón *Államán*ak részletei és szerzetesi iratok is vannak köztük. Többségük korábbi, görög szövegek fordítása, de mind a 4. század második felében készült. Nem ismert sem az írójuk, sem a birtokosuk. Talán valaki valamelyik közeli keresztény kolostorból ásta el őket, de az okot is csak találgatni lehet.

- **Avatara** szerint [20-23”] azonban a felfedezés nem 1945-ben, hanem „1947-ben” történt; Nag-Hammadi nem felső(azaz dél)-egyiptomi, hanem „közép-egyiptomi” település; a megtalálók nem három tevegelő, trágyát gyűjtő fiatalember (egyiküknek vérbosszú miatt azonnal menekülnie kellett az országból), hanem „egy tízéves pásztorfiú”, aki a kecskéit legeltette; nem egy sziklaomlás alól kerültek elő a leletek, hanem a kisfiú egy lukon át egy „sziklasírba” zuhant, ahova besütött a nap; nem egyetlen, nagy

agyagkorsó került elő, hanem több „kerámia edény”, amiket a fiú sorra összetört; nem papirusz kódexek voltak benne, hanem „pergamen tekercsek”; a szövegek nem koptul, hanem „görög, szír, illetve arámi nyelven” íródtak; a kódexek nem a kairói Kopt Múzeumban¹ vannak, hanem „egy része a British Museumban van, más része Louvre-ban van, harmadik része az Egyiptomi Múzeumban van, a negyedik részét megvásárolta a Vatikán – csak azért, hogy nehogy az embereknek holmi rossz gondolatai támadjanak, ha megtudják, hogy mi van ezekben...”; a tudományos vizsgálat szerint nem 4. századiak, hanem „Jézus életéből származnak”, és „valószínűleg valamelyik apostol” írta őket...

3.2. A Tractatus Tripartitus

A Nag-Hammadi-i *leletek* közül az egyik legterjedelmesebb (88 oldal) és legjobb állapotban fennmaradt szöveg az ún. *Tractatus Tripartitus* (Tract. Trip.), amely az I. számú kódex ötödik irata (NHC I.5). Mivel címe nem volt, a szövegeket gondozó tudósok a latin *Tractatus Tripartitus* („Háromrészes értekezés”) címet adták a kéziratnak, világos hármas tagoltságára való tekintettel.

Nyelve

A többi kódexhez – és az összes valóban gnosztikus szöveghez – hasonlóan ez a kézirat is *kopt* nyelven íródott, az egyiptomi nyelv egyik késő-ókori változatán. A szöveg tele van helyesírási és nyelvtani *hibákkal*, és még az ókorból származó javításokkal. Valószínű, hogy görögből készült fordítás.

- **Avatara** ezzel szemben azt állítja, hogy a Hag-Hammadi szövegeket „görög, szír, illetve arámi nyelven” írták [22], szerinte a *Tractatus* is „görög nyelven van eredetileg” [46], majd *így idézi fejből*: „...a görög eredetiből fordítok magamban...” [48]. Bár önmagát egyiptológusnak is vallja, egyszer sem említi, hogy a kódexek *kopt* nyelvűek.

Háttere

Az értekezés háttérében a *valentinianizmus*, egy a 2. század második felében született gnosztikus irányzat áll. Alapítója Valentinus (kb. i.sz. 100-160), alexandriai születésű, nagy hatású szónok volt, aki 140 körül kezdett Rómában tanítani. Tanbeli felfogása lassan derült ki, mert más gnosztikusoktól eltérően nem pszeudoepigráfokkal (az apostolok nevében írt 2-4. sz-i hamisítványokkal) állt elő, hanem az egyházi használatban levő evangéliumok (Mt, Mk, Lk, Jn) sajátos, valójában gnosztikus magyarázatával. Rómában nem is kapott püspökséget, ezért saját egyházat alapított. Sokat írt, de egyetlen, biztosan általa írt műve sem maradt

¹ Kivétel: az I. kódex borítója a Claremont College-ban van, a III. kódex egy lapja (145-146. oldal) pedig a Yale University-n.

fenn, csak a tanait kritizáló egyházatyák idézeteiben, illetve tanítványai hivatkozásában.

- **Avatara** előadásából *teljesen kimaradt* az információ, hogy az értekezés valentiniánus szöveg, mintha ennek nem lenne semmi jelentősége.

Tartalma

A névtelen, ismeretlen szerző, aki végig többes szám egyes személyben írja értekezését, a valentiniánus gnózis nyugati ágának képviselőjeként a korábbi, főleg keleti valentiniánus iskolák egymástól is eltérő tanaival kapcsolatban foglal állást, azaz műfajilag *revízió*. Saját felfogásáról azt igyekszik demonstrálni, hogy *nincs* lényegi ellentmondásban „a nagy egyház” tanításával.

Az értekezés három részre tagolódik: (1) Az Atya emanációjától az eónokon át a kozmosz teremtéséig (2) Az ember teremtésétől a paradicsomból való elűzésig (3) A megváltásról szóló elképzeléseken át az emberek háromféle sorsáig.

- **Avatara** végig úgy beszél az értekezésről, mintha „Jézus egy beszéde” lenne, *a paradicsomi történet* „Jézus által elmondott” „eredeti verziója”, amelynek bibliai változatát (1Móz/Ter 3. fejezet) „az egyház írta” [46]. Avatara szerint az eredeti történet dióhéjban: Az édenkert egy *sziget*, messze *nyugaton*, itt élt *Ádám és Éva*, a kertben *két fa* volt (aranyfa: életfa, ezüsfá: tudás fája). Egy hang óvta őket: ne egyenek a fákról, különben meghalnak, de a szigeten vándorolva az ezüsfával találkoztak. Éva megszomjazott (az igazságra), de nem mert enni; nem kígyó, hanem *egy sólyom* (Ízisz) a legmagasabb ágról, *női hangon* bátorítja őket a gyümölcs megevésére, és azt állítja: *a hang hazudott*, olyanok lehetnek, mint az égiek közül egy, ismerni fogják minden eredetét. A lényeg: nem lázadás történt, hanem beavatás, Éva nem bűnös, hanem hős, a férje beavatója, az óvó hang az anyagvilág gonosz teremtője volt stb. [47-50”]

Az értekezés II. részében (104.4.–108.12) található ugyan részlet a paradicsomi történetről, de abban *semmi ilyesmit nem találunk*. Csak „az első ember” van jelen, a paradicsomot *neki* teremtették, háromféle, *rossz gyümölcsű fáról* ehetett, az *élet fájáról* nem, a „kígyó”-nak nevezett *gonosz anyagi erők* tévesztették meg, hogy megszegje a parancsot, és halandóvá válva elűzessen arról az örömteli helyről. A szöveg *nem említ* Istent, hangot, szigetet, ezüst és arany fát, a tudás fáját, Ádámot, Évát, sólymot, felragyogó csakrákat (ld. alább).

- **Avatara** szerint ráadásul a szöveg *illusztrált*: „egy gyönyörű szép ábrázolás van a pergamen tekercs eredetijén”. Ezekon Ádám és Éva látható a gyümölcsévés előtt és *után*: meztelenül, de testükön hét sugárzó csillaggal – „fénycsokraik [csakráik] felragyogtak”. [50-51”] A szakirodalom azonban *sehol sem említi*, hogy a Tractatus *illusztrált* lenne, és *nincs kép* sem a faximile, sem az angol kiadásokban.

Datálása

Paleográfiai szempontok alapján a kézirat *250 és 325 között* íródhatott. Tartalmi szempontból sem lehet sokkal korábbi, hiszen az ún. valentiniánus gnózis 2-3. századi irányzatainak eltérő tanaival kapcsolatban foglal állást.

- **Avatara** mégis azt állítja, hogy a szöveg Jézus „eredeti” tanítása. Az i. sz. 1. sz-i szem-, fül- és kéztanúk beszámolóját azonban a négy kanonikus evangélium őrzi, amelyek a Jézus halála utáni évtizedekben születtek.

Jelentősége

Megerősíti a hipotézist, amely szerint Valentinus halála után iskolája *heterogén áramlat* lett, és az egyházatyák Valentinus tanairól alkotott képe inkább a helyi változatokat tükrözik (azaz nincs két egyforma „valentiniánus”).

A szöveg eddig *teljesen ismeretlen* volt: sem ókori, sem későbbi utalás nem ismeretes, egyetlen példányának felfedezéséig a létezéséről sem tudtunk. Nincs történelmi nyoma annak, hogy akár az *egyházatyák*, akár a *gnosztikusok* közül a szöveget bárki is ismerte volna, hivatkozott volna rá, vagy idézte volna.

- **Avatara** mégis akkora jelentőséget tulajdonít a szövegnek, mintha ez tartalmazná Jézus „eredeti” (és persze gnosztikus) tanítását.

Hogy a két órás előadás további egyórás részében Avatara még mi mindent állít „az eredeti kereszténység” tanításairól és más dolgokról, személyekről, azzal nem érdemes foglalkozni, mert gyakorlatilag *az eddigiekre építve folytatja* az apokrif, esszéus, kánaáni, ószövetségi és más, nem nevesített szövegekből vett idézetek hosszú sorát. Ehelyett inkább érdemes röviden összefoglalni, mi is az előadásban emlegetett „gnózis”?

4. Az antik gnózis

Avatara „mint tudós” és „mint keresztény” Jézus *összes* beszédét, tiltottat és nem tiltottat *egyaránt* hitelesnek tartja [8]. Ugyanakkor vallja:

„Én nem vagyok hajlandó Jézus tanításainak cenzúrázott változatából kiindulni. (...) Van a Biblia *light*, ami közkézen forog, én azt szoktam mondani, hogy *GYK*, tehát ez a 'gyengébbek kedvéért' Biblia, és van a *hard-core*-os Biblia, a valódi Krisztusi tanítás. Nos, mi *hard-core*-os keresztények vagyunk a gnosztikusok.”

Meghatározása szerint

„Azokat a keresztényeket nevezik így: gnosztikusok, akik nem hajlandók a cenzúrázott Bibliából, illetve a cenzúrázott verzióból kiindulni, hanem az eredeti verzióra támaszkodnak. Ők gnosztikusok.” [9]

Kérdés, hogy *valójában* milyen vallás volt a gnózis? És vajon azonosítható-e a kereszténységgel vagy annak egy formájaként?

Ajánlott irodalom

- Filoramo, Giacomo: *A gnoszticizmus története* (Paulus Hungarus – Kairosz, 2000)
- Kákossy László: *Fény és káosz – a kopt gnosztikus kódexek* (Gondolat, 1984)
- Ladocsi Gáspár: *A Jézus Krisztus jelensége a gnosztikus irodalomban* (Jel, 2004)
- Marksches, Christoph: *A gnózis* (Szent István Társulat, 2011)
- Rudolph, Kurt: *Die Gnosis* (Vandenhoeck-Rupert, 1980)

4.1. Fogalma

Az ógörög *gnószisz* jelentése tudás, ismeret, a *gnosztikosz* jelentése tudással, ismerettel rendelkező. Fontos elem, hogy ez a „tudás” nem mindenki számára hozzáférhető, hanem csak a kiválasztottaknak, mert nem mindenki képes felfogni, hanem csak az erre eleve alkalmasak. Ennek megfelelően a valentiniánus gnózis, amelynek szellemi közegében a Háromrészes értekezés is létrejött, az embereket három típusba osztotta. A „szellemi” emberek eleve fogékonyak a gnózisra, a „testi” emberek eleve alkalmatlanok rá, a „lelki” emberek pedig (mint az Egyház tagjai) a kettő közötti állapotban vannak: még el kell dőlnie, hova valók.

4.2. Lényege

A gnosztikus *mítosz* az ember felsőbb, szellemi világbeli származásáról, anyagi-testi világba való lebukásáról, illetve a visszatérés lehetőségéről és módjáról szól. A gnosztikus *világkép* tehát dualista:

- a szellemi és az anyagi világ ellentétek, az Isten a szellemi világban lakik (és ott is marad), a teremtett anyagi világ pedig ellenséges hely (ahonnan ki kell jutni), ezért
- egyrészt szétválik az Isten és a teremtő fogalma, sőt, a teremtő ellenség, maga a gonosz (ebből következően a gnosztikusok antijudaisták, az Ószövetséget teljesen elvetik vagy radikális átértelmezik)
- másrészt szétválik a lélek és a test, sőt, a test börtön, amit vagy aszkézissel, vagy a vágyak kiélésével kell tönkretenni (ún. libertinusok).

Összehasonlításként, a keresztény hit számára a Teremtő Isten és a teremtés jó, a test és a lélek, a hétköznapi élet és a lelki élet, az Ó- és Újszövetség egységet alkot.

4.3. Történelme

Történelmi szempontból a „gnoszticizmus” arra az ókori vallási-világnézeti áramlatra vonatkozik, amely a Nagy Sándor utáni hellenizmus időszakában született, és az egyiptomi vallás, görög misztériumvallások és kis-ázsiai kultuszok keverékeként kezdett terjedni, illetve folytonos változás jellemezte.

A kereszténység 1. századi megjelenésekor az áramlat egy része maradt pogány, mágikus rendszer (egyiptomi hermetikusok, a samáriai Simon mágus). Más része azonban az alexandriai zsidó Philón nyomán neo-platonikus, illetve az egyház

missziójával találkozva keresztény színezetet vett fel (a doketistáktól a valentiniánusokig). A 3. században végül megjelent a harmadik nagy ág, a korábbi irányzatokat és más vallásokat is szintetizáló perzsa manicheizmus.

A „keresztény” színezetű gnosztikusok az i.sz. 4. század végére eltűntek, a manicheusok pedig a zoroasztriánus Szasszanida birodalom ellenállása miatt a Távol-Keletre szorultak. Valószínűleg az ő dualista szellemiségük jelent meg a 10-13. századi bogumilok és kathárok eretnekségeiben is. A 20. században az apokrifek iratok felfedezése után „neo-gnosztikus” csoportok is létrejöttek, amelyek ezt az ókori vallásosságot újraéleszthetőnek tartják, de az antik gnózis egyedüli hiteles túlélője az iraki mocsarakban élő mandeusok (*manda* = tudás).

Szociológiai szempontból a gnosztikus közösségek beavatáson alapuló, zártkörű, ezért kis létszámú csoportok voltak. Szemben álltak pogány kultúrával, az egyházzal és egymással is. Szellemiségük arisztokratikus, elitista volt, és mivel társadalmi programjuk nem volt, eszmeviláguk pedig egyre bonyolultabbá vált, mozgalommá sosem tudtak válni. Gyakorlatilag ahány tanító és tanítvány, annyi gnosztikus rendszer és iskola jött létre. (A Nag-Hammadinál talált kódexek is több irányzat műveit tartalmazzák: a hermetikus hagyományhoz, a Barbelókultuszhoz, a szír Tamás-tradícióhoz tartozó, illetve széthiánus és valentiniánus műveket, amelyek gyakorlatilag mind külön eszmei világok voltak.)

Az Újszövetség tanúsága szerint (ld. Kol, 1-2Tim, Tit, Jn, 1-3Jn) a „keresztény” színezetű gnózis ellen az apostolok azonnal felvették a küzdelmet, mert tanaikat az evangélium meghamisításának tekintették. Az apostoli és egyházatyák csak folytatták a küzdelmet. A magukat kereszténynek tartó és nevező gnosztikusok egy része ugyanis az egyházon belül maradt, és titokban jött össze (ha lebuktak, ki lettek közösítve). Más részük azonban nyilvánosan is elkülönült, és valamely neves tanító körül önálló közösséggé szerveződött. Keresztényüldözés idején azonban mind elhatárolták magukat a keresztényektől.

4.4. Gnosis.org

Avatara az előadás végén [1.50-51”] a következő forrásokat jelöli meg:

„Ha valaki Jézus igazi tanításaival szeretne szembesülni, az olvassa el a Nag-Hammadi-i tekerceket, amiket a pásztorfiú megtalált, a www.gnosis.org-on angol nyelven az összes létező szentirat fenn van ... hibátlanul, hiteles fordításban, nem kell tudnod ógörögül vagy arámiul...”

Angolul nem tudóknak pedig Giacomo Filoramo magyarul is megjelent könyvét (*A gnoszticizmus története*) ajánlja.

A gnosis.org weboldal (*The Gnosis Society Library*) üzemeltetője az amerikai *Ecclesia Gnostica* („Gnosztikus Egyház”). A Nag-Hammadi-i kódexek szövegei közül a *Tripartite Tractate* is fenn van, a Robinson-féle 1990-es kiadás régebbi fordításában (*II. Part. 11. The Creation of Material Humanity*, ld. az utolsó három bekezdést). Aki azonban akár ezt, akár a Meyer-féle 2009-es kiadás szövegét elol-

vassa, azonnal láthatja, hogy *semmi köze sincs* az Avatara által „idézett” „eredeti” paradicsomi sztorihoz. Ha a gnosis.org szövege Avatara szerint hiteles fordítás, vajon honnan van az övé?

5. Összefoglalás

Avatara a végén megkérdezi [1.48”]:

„Ugye másképp néztek ezentúl az egyházra? Máshogy a kereszténységre? Máshogy Jézusra? Máshogy a Bibliára? És ez így húsvét előtt fontos, mert az egész előadásnak ez a tanulsága, tehát hogy a tanításokat teljesen megváltoztatták...”

Az előadás elején is drámai, valójában művi kérdéseket tesz fel, mert *meg sem történt* dolgokra kínál magyarázatot. Közben alaptalanul *vádol* ókori püspököket, *megvetően* beszél a Szentírásról, ami ma is százmilliók lelki tápláléka. Egyház-kritikai koncepciója, zsinat- és dogmatörténeti kijelentései, gnózis-értelmezése és szövegkezelése pedig nem a szakirodalmat, hanem *saját vagy forrásai fantáziáját* tükrözik. Ez nem éppen a tudományosság jele.

Így viszont Avatara Jézus- és kereszténység-képébe *minden belefér*, csak az Újszövetség Jézusa, apostolainak és azok tanítványainak hite nem. Gnózis-felfogásába pedig *minden belefér*, amit egy 21. századi magyar „ezoterikus” hallani akar, csak az antik gnózis valódi, ezerszínű arca nem.

Előadása – minden jel szerint – inkább szól korunk és az ő eszméiről, vágyairól, mint az ókori vallások világáról. Mint *szociálpszichológiai jelenség* azonban feltétlenül további kutatásra vár a minden áron való, publikus ismereteket is felülíró identitásteremtés lélektani igénye, illetve az ún. „ezoterikus” körök intellektuális igénytelensége, az ilyen műtörténelmek kritikátlan elfogadása.